



HERITOLOŠKI ZAHTEVI ZA MENADŽMENT U EKOLOGIJI

HERITAGE AND REQUIREMENTS FOR MANAGEMENT IN ECOLOGY

Suzana Polić-Radovanović¹

Rezime : U skladu sa Evropskom konvencijom o predelu, koju je Srbija ratifikovala 2011. godine, menadžment u oblasti zaštite baštine i menadžment u ekologiji, u domenu zaštite okruženja kulturnih dobara, imaju iste ciljeve i zadatke. Proces harmonizacije delovanja u oblastima heritologije i ekologije, na svim nivoima zaštite baštine i njenog okruženja, problematizuje pitanje heritoloških zahteva u odnosu na menadžment u ekologiji. U radu su prikazani rezultati aktuelnih istraživanja koja se u Srbiji realizuju u cilju strateškog planiranja zaštite baštine u skladu sa evropskim standardima.

Ključne reči : heritologija, ekologija, menadžment.

Apstrakt: In accordance with the European Convention for landscape, ratified by the Serbia the 2011th years, the goals and tasks of management in the field of heritage protection and management in ecology, have the identical field to working. The process of harmonization in the fields of conservation and restoration heritage, and ecology, at all levels of heritage protection and its surroundings, tackles the issue heritage requirements in relation to the management of ecology. This paper presents the results of current research in Serbia in order to implement strategic planning to protect heritage in line with European standards.

Key words: Heritage, ecology, management.

1. HERITOLOGIJA I EKOLOGIJA

Heritologija - multidisciplinarna nauka o zaštiti kulturnog nasleđa, obuhvata i zaštitu predela, nezavisno od toga da li je reč o neposrednom okruženju spomenika kulture ili o predelu kao kulturnoj vrednosti. Savremena heritologija, teorijski se prevashodno oslanja na koncepte koje su razvili Brandi² (1963), u oblasti restauracije, te Vernadski³ (Levit, 2001), u multidisciplinarnim naukama, posebno u oblasti teorije biosfere i noosfere.

Takođe, značajan oslonac u ovoj oblasti predstavljaju konvencije koje se odnose na zaštitu kulturneog nasleđa, među kojima je i Evropska konvencija o predelu usvojena u Firenci 2000. godine (<http://www.kultura.gov.rs/evropska-konvensi-o-predelu>). Ovaj dokument usmeren je na razvijanje nove kulture prostora kao vrednosti koja ima ekološku i estetsku dimenziju, zbog čega je i neophodan holistički prisup u zaštiti, upravljanju i razvoju predela kao kulturnog dobra. U tom smislu, integrativna zaštita kulturnog nasleđa, kao prostor integracije humanističkih i tehnoloških znanja, poslednjih godina razvija se u teorijskom i praktičnom domenu, usvajajući sva do sada razvijena

¹ Prof. dr Suzana Polić-Radovanović, Centralni institut za konzervaciju u Beogradu, Terazije 26 Beograd, suzanapoliceradovanovic@gmail.com

² Cesare Brandi (1906-1988)

³ Vladimir Ivanović Vernadski (1863-1945)

znanja i tehnike zaštite prirodnog okruženja, komplementarno razvijajući i specifične metodološke i tehničke aspekte primene novih tehnika u preventivnoj i kurativnoj konzervaciji i restauraciji objekata kulturnog nasleđa (Polić-Radovanović et al, 2010).

Predeo kao kulturna vrednost prepoznat je poslednjih decenija, u smislu prirodnog i industrijskog nasleđa (industrijski i postindustrijski pejzaž), pa je otuda reč o veoma kompleksnoj oblasti istraživanja, koja zahteva da se osim prirodnih i tehničkih fenomena, u zaštiti kulturnog nasleđa, podjednako vodi računa o uticajima urbanog okruženja i socijalne sredine. Reč je o potrebi reintegracije industrijskih i postindustrijskih pejzaža na način koji je društveno i kulturno prihvatljiv, a koji istovremeno uvažava ekološke i heritološke aspekte (Polić-Radovanović, 2010). Istovremeno, za kulturno nasleđe monumentalnih karakteristika, potrebno je razviti nove metode valorizacije industrijskog i postindustrijskog pejzaža (Polić-Radovanović et al, 2012). U tom smislu važno je formulisati heritološke zahteve za menadžment u ekologiji. U ovom radu, *key study* odnosi se na, do danas, najznačajniji heritološko-ekološki poduhvat u oblasti savremene umetnosti u svetu - projekat realizacije monumentalne skulpture *Exposure (Izloženost)*, britanskog vajara Antonija Gormleja. Ovaj događaj kao jedinstveni spoj umetnosti i inženjerstva, predstavlja paradigmu i prekretnicu u razumevanju multidisciplinarnog pristupa menadžmenta u heritologiji koji je u najužoj vezi sa menadžmentom u različitim srodnim oblastima, posebno u ekologiji.



Slika 1. Heritološko-ekološki poduhvat : Antony Gormley, *Exposure*, Lelystad, centralna Holandija, 2010.(<http://www.antonygormley.com>)

2. IZLOŽENOST KAO EKOLOŠKI, TEHNOLOŠKI I HERITOLOŠKI KONCEPT

Skulptura *Exposure*, visine 25m, čija proizvodnja je trajala šest godina, projektovana je kao objekat čiji je očekivani vek trajanja 120 godina. Struktura se sastoji od 2.000 ručno proizvedenih komponenti koje se vezuju u 547 čvorova putem takozvane slučajne matrice koja podrazumeva odsustvo ortogonalnih modela spajanja elemenata, koji vladaju u logici građevinarstva. Skulptura sadrži i 14. 000 vijaka, što sve zajedno teži preko 60 tona. Kada bi se figura od metala ispravila u stojeći stav, imala bi visinu preko sto metara.

Koncept postavljanja skulpture na periferiji holandskog grada Lelystad, jedan kilometar od obale, na nasipu koji povezuje mesta Friesland i Flevoland, obuhvata prostor vizure ka otvorenom moru, kao i nebo koje nije zaklonjeno industrijskim ili urbanim pejzažom.



Slika 2. Skulptura *Exposure* se nalazi na nasipu koji povezuje mesta Friesland i Flevoland u blizini grada Lelystad (<http://www.antonygormley.com>)

Entoni Gormlej (2010) pojašnjava da se *Exposure* bavi preispitivanjem tela kao energetskog sistema, a skulpturu vidi kao mesto koje mapira unutrašnji volumen tela uspostavljajući vezu između tela i prostora u celini. Skulptura je, po rečima autora, poziv da se do nje prošeta i da ona bude okvir kroz koji se može gledati u nebo, razvijajući osećanje da su nebo i zemlja sastavni delovi tela, u svim njihovim promenama svetla i vremena. Na taj način umetnost i predeo u bliskoj su vezi sa čovekom. Uravnoteženost između prirode i manufakturnog kvaliteta skulpture daje i novi kvalitet mogućnosti kontemplacije u predelu koji do postavljanja ove skulpture nije imao prepoznatljivost povezanu sa visokom kulturom.

Autor Gormlej ističe da je ideja *Exposure*, da skulptura *ukorenjena u tlo*, vremenom *reaguje* na promene okoline, na podizanje nivoa mora kao posledice globalnog otopljanja. U tom smislu, umetniku je veoma važna reakcija gledaoca koji ima mogućnost da ovom umetničko-inženjersko-ekološkom delu, pristupa u ravni same skulpture, zbog čega vajar nije želeo da projektuje postolje. Gormlej očekuje da će tokom vremena podizanje nivoa mora zahtevati i podizanje nasipa, što bi značilo progresivno ukopavanje skulpture. Promena okruženja u ovom slučaju znači i direktnu promenu konteksta umetničkog dela, te umetničko delo trpljenjem posledica u realnom prostoru, odražava trpljenje ljudskog bića u njegovom fizičkom i duhovnom habitusu.

Projekat *Exposure* pokazuje da je moguće naučne činjenice artikulirati umetničkim činom. Ovde se pre svega misli na *Intergovernmental Panel on Climate Change*, (Solomon et al, 2007), istraživača iz preko 50 zemalja sveta, kojim se ističe da paleoklimatske rekonstrukcije pokazuju da je druga polovina XX veka verovatno najtopliji pedesetogodišnji period na severnoj hemisferi u poslednjih 1300 godina. Takođe se ističe da je reč o rapidnom povećanju gasova koji uzrokuju efekat staklene bašte, te da pojava zagrevanja nije konzistentna sa mogućim drugim uzrocima, kao što su varijacije u sunčevom zračenju i vulkanskoj aktivnosti. Ove promene značajno utiču i na dinamiku degradacije spomenika kulture, koji danas za godinu dana bivaju više degradirani nego za sto godina tokom XIX veka (Polić Radovanović 2011). Otuda je veoma važno dovesti u korelaciju faktore spoljne sredine, predikciju kretanja parametara klimatskih promena u meri u kojoj je ona moguća, sa performansama materijala koje treba upotrebiti prilikom realizacije novih projekata. Entoni Gormlej vodio je računa o tome da skulptura bude izrađena od nerđajućeg čelika visokih performansi.

Ovaj značajan projekat čije su planiranje i realizacija trajali devet godina, a koji zbog neophodnosti složenih softverskih rešenja iz tehnoloških razloga ne bi ni mogao biti realizovan pre deset godina, zahtevao je ekspertsku znanja: profesor Robert Cipolla sa *University Cambridge* razvio je softver pomoću kojeg je izvršena digitalizacija modela skulpture; Sean Hanna sa *University College London*, osmislio je algoritme koji omogućavaju projektovanje elemenata koji mogu da ostvare strukturni integritet konstrukcije; inženjerski studio *Royal Haskoning* razvio je oblik koji bi mogao da ostvari proizvođač *Hab-Fab*, koji je uz sopstvene subvencije od 120.000 funti, u realizaciji zatražio pomoć od svetskih proizvođača iz Kanade, Turske, Ukrajine i Finske. Testiranje modela urađeno je u *East Lothian*, pre nego što je izvršena isporuka u Holandiju.



Sl. 3. Fizički i virtuelni model skulpture *Exposure* (<http://www.tekla.com/uk/model-comp-2010>)

3. POLITIKA PROSTORA I EKOLOŠKI MENADŽMENT

Projekat *Exposure* neosporno je nastao kao superpozicija refleksija različitih umetničkih, inženjerskih i ekoloških projekata u oblasti strukturne morfologije, od autora kao što su Otto⁴ i Le Ricolais⁵, do istraživanja iz oblasti kulturne ekologije (Bates, 2005; Sutton. & Anderson 2010) i ekološke antropologije (Haenn & Wilk, 2006; Dove & Carol, 2008).

Ideja Vladimira Vernadskog, da je noosfera kao sfera ljudskog znanja sledeći stadijum razvoja biosfere, materijalizovana je u projektu *Exposure* kompleksno i sa visokim umetničkim, ali i društveno angažovanim dometom. Pri tome, ovde nije reč o hronološkim pomerajima u odnosu na razvoj biosfere, već o percepciji kompleksnog fenomena koji uključuje sve sfere ljudskog znanja i iskustva. Ovim projektom pokazuje se kako heritologija, kao nauka čija se tema definiše kao *budućnost ljudskog iskustva* (Šola 2009), povezuje i ekologiju u prirodan sistem međudejstva različitih puteva ka jedinstvenom cilju očuvanja visokih kulturnih vrednosti.

U slučaju projekta *Exposure* reč je o hibridnom prostoru koji prevazilazi teorijski utemeljen naziv *Der gestimmte Raum*⁶, ali nosi sve odlike njegove suštine. Istovremeno, ovako kreiran prostor ne odstupa od definicije koju je dao Giedion⁷: prostor kao beskonačni potencijal unutrašnjih odnosa u kojem pojedinac mora da se projektuje, ako želi da doživi njegovu pravu prirodu. Otuda je pravi teorijski i praktični izazov, kako voditi politiku prostora i kako planirati ekološki menadžment monumentalnih umetničko-ekoloških prostora kakve kreira Entotni Gormlej, a koji predstavljaju otvaranje novog poglavlja umetnosti i ekologije podržanog najsavremenijim mogućnostima kreiranja virtuelnih 3D modela.

U Evropskoj konvenciji o predelu ističe se da predeo ima važnu ulogu za opšti interes u oblasti kulture, ekologije, životne sredine i društva, da doprinosi formiranju lokalnih kultura i da predstavlja jedan od osnovnih elemenata evropskog prirodnog i kulturnog nasleđa, koji je važan za dobrobit čovečanstva i jačanju evropskog identiteta. Ističe se, takođe, da zaštititi predeo znači očuvati i održavati značajna ili karakteristična obeležja predela, opravdane vrednošću nasleđa, proisteklom iz njegove prirodne konfiguracije i/ili ljudske aktivnosti. Upravljanje predelom iz perspektive održivog razvoja, obezbeđuje „redovno održavanje predela, sa ciljem usmeravanja i usklađivanja promena izazvanih društvenim i ekonomskim procesima, kao i procesima u životnoj sredini.“

U tom kontekstu, heritološki zahtevi u odnosu na ekološki menadžment polaze od ideje prostora koji ima višedimenzionalnu funkciju i kontekst, složenu poruku i specifičnost zahteva u oblastima monitoringa mikroklimatskih i klimatskih promena; razvoja infrastruktura prilagođenih novoj definiciji prostornosti; razvoja komunikativnih zona u skladu sa strukturnom logikom i integritetom konstrukcija koje čine prostornost; poštovanje individualnih i kolektivnih interesa građanina kao posmatrača ili učesnika umetničko-ekološkog čina. Ovo je utoliko složenije ukoliko je prostor kojim se upravlja u kontekstu ekološkog menadžmenta transformabilniji, transparentniji, multifunkcionalniji i psihološki važniji za stanovnike predela koji treba očuvati. Heritološki zahtevi zbog toga ne mogu se definisati kao jednoznačno opredeljen sistem zahteva, već kao fleksibilan otvoren sistem koji polazi od vrednosne analize prostora i predela, koristeći sofisticiran mehanizam uklapanja u ekološke zahteve, baziran na dubokom poimanju osetljivosti umetničkog prostora.

4. ZAKLJUČAK

Ekološki menadžment u kontekstu heritoloških zahteva u drugoj deceniji 21. veka, dobija novu dimenziju koja traži da se u oblasti zaštite predela kao umetničko-ekološkog koncepta, planira i deluje sofisticirano, u skladu sa kompleksnom prostornošću predela, najavljenom projektima baziranim na visokim kulturnim vrednostima monumentalne prostornosti. Otuda heritološki zahtevi dinamizuju i proširuju značaj i vrednosni domen ekološkog menadžmenta superponirajući ga sa menadžmentom u kulturi.

⁴ Frei Paul Otto (1925)

⁵ Robert Le Ricolais (1894 -1977)

⁶ Podešeni prostor

⁷ Sigfried Giedion (1888-1968)

5. ZAHVALNOST

Ovo istraživanje obavljeno je zahvaljujući podršci Ministarstva prosvete i nauke u okviru projekta TR-34028, kao i podršci Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva u okviru projekta br. 633-00-373.

LITERATURA:

- Bates, Daniel G. (2005) *Human Adaptive Strategies: Ecology, Culture, and Politics*. 2nd ed. Boston: Allyn& Bacon.
- Brandi, C., Teoria del restauro, (1963, 1977 = *Teoria del restauro*. Lezioni raccolte da Licia Vlad Borrelli, Ioselita Raspi Serra, Giovanni Urbani, con bibliografia generale dell'autore, Roma, 1963, Edizioni di Storia e Letteratura, pp. 158, 40 tavv. (Nuova edizione nel 1977, Einaudi, Torino, con l'aggiunta della Carta del restauro del 1972)
- Dove, Michael, Carol Carpenter (eds.) (2008) *Environmental Anthropology: A Historical Reader*. Oxford: Blackwell.
- Gormley A., Exposure, (2010.), preuzeto: mart 2012. sa <http://www.antonygormley.com>
- Giedion S., Space, Time & Architecture: the growth of a new tradition,(1941) - Harvard University Press, 5th edition, 2003.
- Haenn, Nora, Richard Wilk (eds.) (2006) *The Environment in Anthropology: A Reader in Ecology, Culture and Sustainable Living*, New York: New York University Press
- Levit G. S., *Biogeochemistry-Biosphere-Noosphere. The Growth of the Theoretical System of Vladimir Ivanovitch Vernadsky*, (2001) ,VWB - Verlag für Wissenschaft und Bildung, Berlin,
- Polić-Radovanović S., Degradirani prostori kao okruženje objekata kulturne baštine, (2010), Zbornik radova Međunarodne konferencije „Degradirani prostor & ekoremedijacija“, Fakultet za primenjenu ekologiju, Beograd, str. 509-517
- Polić Radovanović S., Ristić S., Kozić M., Radojković B., Valorizacija uticaja termoeenergetskih kompleksa na monumentalne objekte kulturne baštine, (2012), Energija, Ekonomija, Ekologija, 28. međunarodno savetovanje ENERGETIKA 2012, Zlatibor
- Polić-Radovanović S., Uticaj kulturnih modela na društveno razumevanje zaštite kulturne baštine, (2011), Zbornik radova sa konferencije *Tehnologija, kultura, razvoj 2011*, Palić, str. 189-195
- Polić-Radovanović S., Industrijska baština u postmodernom društvu, (2010), *Industrija 4/2010*, Ekonomski institut, Beograd, str. 223-229
- Polić -Radovanović S., Ristić S., Jegdić B., Nikolić Z., Metodološki i tehnički aspekti primene novih tehnika u zaštiti kulturne baštine, (2010), Institut "Goša" : Centralni institut za konzervaciju, Beograd
- Solomon S., Qin D., Manning M., Chen Z., Marquis M., Averyt K. B., Tignor M. & Miller H. L., eds. (2007) *Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge
- Sutton, Mark Q. & E. N. Anderson (2010) *Introduction to Cultural Ecology*, AltaMira Press. United Kingdom.
- Šola T., *Heritology or a general theory of Heritage*, (2003), University of JYVÄSKYLÄ, Kopenhagen, Danska
- The European Landscape convention (2000), Florence, http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/presentation_en.asp